

tega gozda na plano, s travo porasteno ravnino. Od 389 ljudij mu jih je požrl gozd 214 tekom 159 dnij, od 28. rožnika do 4. grudna.

Radi mu verjamemo na prvo besedo, da je bilo veselje njegovih ljudij nepopisno, ko je bilo strašnega gozda konec. „Ko smo stopili na rob gozda in zagledali veliko travnato planjavo, bili smo od veselja kakor pijani. Sinjega neba nad seboj smo se veselili kakor jetnik, leta in leta v temi zaprt, ko mu nenadoma odvzamejo verige ter mu dadó zlato prostost. Še nikoli se nam ni videlo nebo tako veliko in visoko, tako čisto in jasno. Gledali smo celó v žareče solnce, ne da bi nas bolele oči, kajti morali smo se v polnih duških napiti njegove dobrodelne svetlobe. Ko smo stopili na mlado zeleno travo, zdelo se nam je, kakor da bi bili otresli od sebe starost in najmanj deset let. Vse skrbi, vse reve, vse grozne muke in vse strahovito trpljenje, vse je bilo pozabljeno. Ko bi nas bil videl kdo, mislil bi, da se nam je vsem zmešalo v glavi. Jeli smo nevedoma delati vedno večje korake, in v kratkem sem videl vso karavano po mehki travi dirjati, kakor bi bili vsi vragi za njo. Kakor trop iz blaznice ubeglih ljudij, divjali smo s težkimi culami in zaboji na glavah ter splašili cele črede divjih živalij, ki so se na kakem holmčku zbirale ter se ozirale po nas, kakor da bi hotele vprašati, kaj li pomeni to! Začudjene so bile ravno tako kakor mi.“

Zdaj so sestradani reveži dobili živeža v obilici, kolikor so ga želeti. Okrepili so se, otekline in rane so izginjale, kakor bi delal kdo čudeže nad njimi; najšibkejši so si opomogli, in ni ga bilo najti med njimi več strahopetca.

Ko se je karavana do dobra opomogla, odpravila se je dalje ter dne 16. grudna leta 1887. našla onega, ki so ga iskali, Emin-pašo in njegove ljudi.

Brat Evstahij.

Povest. Spisal A. Koder.

I.

Ne kdar ne pozabim trenutka, ko sem prvič zvonil na „porti“ (vratih) nekega samostana na Slovenskem. Srce mi je močneje utripalo, ko je glasno zapel samotni

zvonec ter naznanil vratarju bratu Evstahiju, da želi nekdo v samostansko tihoto.

Nikdar še nisem videl prej brata Evstahija, a poznal sem ga iz materinih povestij, kakor egiptovskega Jožefa iz svetega pisma. Vedel sem natanko, da nosi raševno krilo, rožni venec za pasom, da je daroval nekdanje svoje lepe lase večni ponižnosti, in da gospoduje, odkar je zapustil svet, na samostanski „porti“ in na krasnem, visoko obzidanem samostanskem vrtu.

Kmalu potem so se čuli na mračnem hodniku leseni podplatje, ključ se je zavrtil v vratih, in zagledal sem brata Evstahija. Kako je bil prijazen! V mojo dlan je položil svojo desnico, ktero sem poljubil, in peljal me je v svojo celico. Ondi sem moral sesti na visok, z usnjem obšit naslanjač in priovedovati sem moral, kaj je novega domá. Izvrstno je poznal brat Evstahij našo hišo. Vedel je, koliko bratov in sester imam, kje leži naše polje in naš gozd, kje so se rodili moja mati, in kako in kje sta nekdaj z mojim očetom pasla živino in uživala veselo mladost.

Tako in jednak sva se pogovarjala tedaj z bratom Evstahijem, da se mi je priljubil že v prvem trenutku, in da se mi je dozdevalo, da občujem s starim svojim prijateljem.

Zaraditega mi je izginila moja prejšnja boječnost. Bil sem v samostanski celici kakor domá. In brat Evstahij je opazil mojo radovednost, kajti oziral sem se pogosto na podobe na steni in na visoko omaro v kotu s steklenimi vrti, ki je bila polna knjig.

„Ali so ti povšeči moje slike?“ vpraša črez nekoliko brat Evstahij in pokaže na nasprotno stran.

Potem mi jame razkazovati starodavne podobe, na katerih so bili naslikani svetniki iz reda sv. Frančiška. Ko sva ogledala steno, odpre omaro, napolnjeno s knjigami in raznimi podobami.

Soditi nisem mogel tedaj o umetnosti popolno ali le na pol izvršenih slik, a povšeči mi je bila posebno neka le na pol izgotovljena Marijina podoba, da bi bil zrl po cele ure v njo in občudoval nekaj nepopisnega na njej.

„Ali ti dopadajo podobe?“ vpraša zopet brat Evstahij, ko se ne morem ločiti od poslednje njegove slike.

„Da, lepe so, lepe, kakor da bi bile naslikane za velike oltarje,“ odgovorim jaz in vprašam, kdo ume tako krasno slikati.

Nekaj časa molči brat Evstahij pri tem vprašanju, a potem pravi:

„Povem ti, da sem slikal jaz nekdaj te podobe, — toda zdaj ne znam tega več.“

Z otožnim glasom je govoril brat Evstahij poslednje besede, in kakor da bi bil hotel končati govor o slikarstvu, zaprl je omaro in dejal:

„Soporno je tukaj, pojdiva na vrt, kjer cvetó cvetlice in pojó vesele ptičice!“

In šla sva. Krasno je bilo na samostanskem vrtu! Cvetlice so cvetele v najlepšem pomladnjem cvetju, tanke jablane in nežne slive so trepetale v belem, dišečem ogrijalu, in po vrtnih gredicah, po gosposkih vijolicah in po drenovih vršičih so šumele bučele in se zibali pisani metulji. Ko sva se izprehajala z bratom Evstahijem po vrtu in občudovala novo vzbujeno prirodno krasoto, dozdeval se mi je tudi on mlajši, kakor v mračni celici. Njegovo bledo lice je nekako zarudelo sredi pomladnjega cvetja, njegovo lepo črno oko je imelo za vsako cvetlico in vsako drevo prijazen pogled, in njegov prej upognjeni život se je neverdoma zravnal, kakor da bi bil pozabil za trenutek, da nosi na sebi znamenje radovoljnega uboštva in pokorščine.

Takšen je bil brat Evstahij. Jaz nisem videl prej niti pozneje bolj častitega in, ako smem govoriti o ponižni lepoti, lepšega redovnika od njega.

Konec samostanskega vrta v prijetnem solnčnem zatišju je bila na vzvišenem mestu lesena klop. Ondi sedeva z bratom Evstahijem. Prijetno se je počivalo na priprosti klopcici. Krog in krog je naju obdajalo dišeče cvetje, nad nama se je razprostiralo pomladnje nebo, in iz daljave so pogledovali na naju črez visoko vrtno zidovje mestni zvoniki s pozlačenimi križi.

„Kako lepo je tukaj!“ vzkliknem jaz ter se ozrem v brata Evstahija.

„Dà, dà, lepo, lepo, tako lepo in mirno, kakor nikjer drugje!“ odvrne črez nekoliko moj tovariš, kakor da bi ga bil jaz vzdramil iz njegovih mislij.

„A kaj govorim jaz tebi o lepoti, ko se ti smeje ves svet,“ nadaljuje brat Evstahij ter se ozre v moje lice, kakor da bi hotel reči: „Srečen si, srečen zaraditega in srečen mi ostani!“

V takem razgovoru sva sedela z bratom Evstahijem na samostanskem vrtu, dokler se niso oglasili poldanski zvonovi

v mestu. Tedaj je zapel tudi samostanski zvon ter vabil svoje prebivalce k skupni molitvi.

Isti dan je bil pomenljiv in skoro odločilen za ona moja leta, ktera imenuje svet „zlatu dobo mladosti“. Danes gledam že žalostno na minula leta, na lepšo polovico svojo, akoravno nisem okusil nikdar njenega zlata in dišečega cvetja, a vendar, če govorim odkritosrčno, prištevati moram iste ure, ktere sem preživel v družbi brata Evstahija, najlepšim svoje mladosti.

Odkar sem se seznanil z bratom Evstahijem, nisem bil več tujec v tujem mestu. Kedar sem čutil v prsih nekaj nepopisno tesnega, hitel sem na samostansko „porto“ in sem ondi pozvonil bratu Evstahiju. In odprla so se vrata miru in samote ter me združila z dragim prijateljem in dobronikom.

Navadno sem našel brata Evstahija rišočega ali s slikarskim čopičem v roki; a ko sem hotel videti njegove podobe, obrnil je slikarsko stojalo v steno in dejal, da je delo stoprav v načrtu. Le včasi, in sicer kedar je bil nenavadno zgovoren, potožil mi je, da ga zpušča slikarska moč, da čuti od dne do dne, da ne more izgotoviti nič dovršenega.

Čutil sem, da prihaja iz srca tožba njegova, a umeti nisem mogel, zakaj žalosti tovariša čut umetniške nedovršenosti; saj nisem slutil tedaj, da bije pod raševim krilom umetnikovo srce.

Tako so minila leta in leta. Predno sem se zavedel, stal sem na križempotu življenja. Bližala se je jesen.

Na samostanskem vrtu je jelo rumeneti listje po drevju, in jesenske cvetlice so oznanjale slovo lepši letni polovici.

Zopet sva sedela z bratom Evstahijem na ravno isti klopici, kakor pred desetimi leti, in o jeseni in — o ločitvi sva govorila. Videlo se je mojemu tovarišu, da ga žalosti moje slovó, in meni se je dozdevalo, da zpuščam najblažjega prijatelja in dobrotnika za vselej.

Predno se posloviva, povabi me tovariš v svojo celico. Med potom mi pravi: „Pokazati vam moram pred slovesom trud svojih slabih rok in vam razjasniti vzrok moje pogostne otožnosti.“

Ko prideva v celico, odgrne brat Evstahij zagrinjalo raz okno, da se vsujejo zadnji večerni žarki v mračno sobo, potem pomakne slikarsko stojalo k oknu, potegne zagrinjalo raz njega in pravi:

„Poglejte in sodite!“

Naslonim se na okno in vprem pogled na razgrnjeno podobo na slikarskem stojalu.

Nevedé se zganem. Srce mi hitreje bije, kajti krasno podobo „Marijinega vnebovzetja“ zaledam naslikano na platnu pred seboj.

Žarki zahajajočega solnca so se vsipali in trepetali na živih barvah, na veličastnem obrazu najvišje kraljice in angeljev, slavo prepevajočih.

Molčé sem zrl na sliko. Dozdevlo se mi je na prvi pogled, da imam mojstersko delo pred seboj.

In ko sem hotel izreči svoje občudovanje umetniku, padlo je zagrinjalo na slikarsko stojalo.

„Prihranite si hvalo! Jaz je ne zaslužim. Prepričal sem se davno, da je človeška roka preslab, primerno narisati najbolj veličastni prizor na zemlji.“

Molčé sva sedela potem z bratom Evstahijem v njegovi celici. Še le kupa vina, ktero sva pila za slovo, razveže nama jezik.

„Kako mine čas!“ povzame brat Evstahij besedo in nadaljuje: „Bodoče leto, ako ga učakam, praznujem tridesetletnico, odkar bivam v tej celici, in zagotavljam vas, da se mi dozdeva, kakor da bi bil zamenil včeraj posvetno sukno z meniško raševino. In povrh, jaz v svojih mladih letih nisem nikdar mislil, da budem kdaj gospodoval na samostanski „porti“, saj mi je bil tedaj pretesen celo širni svet.“

„Vendar ne umejete me; govoriti hočem jasno,“ pristavi po kratkem molčanju tovariš ter me prosi, naj imam potrpljenje, ako me dolgočasi z zgodovino svojega življenja. Veselil sem se tovariševe povesti, saj sem vedel že prej, da je bil brat Evstahij nekdaj slikar v tujem mestu, in da je zamenil pozneje nenadoma slikarski čopič s ključem samostanskega vratarja.

„Mnogo ste čuli o nekdanjih slavnih Benetkah, v ktere vas hočem peljati za nekaj trenutkov,“ nadaljuje potem in pristavi:

„Tudi mene je izvabila nekdaj želja v to primorsko mesto. Dejali so, da imam spretno rokoza slikarstvo, in jaz sem verjel prikupljivim besedam. Zapustil sem učenje in odšel skrivaje v Benetke, kjer sem si obeal čast in bogastvo.

Popisovati vam nočem natančno svojega življenja v tujem mestu. Pregovor pravi, da je vsak začetek težek, in jaz sem se prepričal, da je resničen. Povem vam, da sem

živel pogosto več dnij zapored ob suhem kruhu, da sem spal na trdih tleh v podstrešni sobi, in da je jedino moje veselje bil slikarski čopič, s katerim sem se vadil od jutra do večera, da si pridobim — venec umetnosti.

Veščaki so hvalili moje slikarske poskušnje, a jaz sem čutil, da sem zgrešil svoj poklic, da imam premalo zmožnostij za umetnika.

V svojem brezupu, brez pomoči, brez tolažbe v tujem mestu, zrl sem od dne do dne, da pešajo moje moči in moj pogum, da ne morem živeti dalje tako nesrečno, kakor je bilo moje življenje. Nedolgo potem se je morala določiti moja usoda.

Dokazati sem namreč moral z lastno izvirno sliko, da sem zmožen za višjo slikarsko šolo. Poskušal sem se zaraditega dan za dnem v raznih podobah, a zastonj. Kar se mi je dozdevalo dobro danes, uničil sem drugi dan. Najti nisem mogel predmeta za svojo preskušenjsko podobo.

V skrajni sili in denarni zadregi se ponižam, mlad umetnik, neki dan tako daleč, da prestopim samostanska vrata, da si okrepčam z žlico beraške juhe svoje oslabélo telo.

Ko čakam sredi prosjakov miloščine, opazim nad samostanskimi vrati starodavno podobo Marijinega vnebovzetja. Isti trenutek mi ostane nepozabljen do smrti. Videl sem najbolj slavne slike vseh vekov iz rok največjih umetnikov, a tako me ni ganila nobena, kakor Marijina podoba nad samostanskimi vrati.

Med tem ko deli menih ubožcem skromno kosilo, poskušam jaz načrtati s svinčnikom na papir Marijino podobo nad vrati. Ohraniti sem jo hotel za spomin. In čudno! Komaj pričrem risati Marijino podobo, ne čutim več prejšnje slabosti in glada. Dozdevalo se mi je, kakor da bi bil v sanjah v velikanski dvorani, kjer so razvrščene najbolj krasne slike, in kjer se trudijo umetniki vsega sveta za svojo zaželeno slavo.

Ne spominjam se, koliko časa sem risal Marijino podobo, in ali sem jo izgotovil; kajti ko se zavem, ležal sem v samostanski celici na bolniški postelji.

Sivolasi samostanski vratar je slonel poleg moje postelje, dajal mi okrepčevalne pijače ter me tolažil, da se naj ne strašim svoje bolezni, ker sodi, da se kmalu zopet okrepčam. Priovedoval je potem moj tovariš, da so me našli

zvečer nezavestnega na samostanskih vratih, ko sem risal starodavno Marijino podobo.

„Nemogoče!“ vzkliknem jaz. „Včeraj opoldne sem prišel na „porto“ in se zagledal v skrivnostno podobo, kako sem mogel risati brez jedi in pijače do noči?“

„Poglejte podobo, ki ste jo narisali, in preračunite, koliko časa se potrebuje za tako delo!“ nadaljuje vratar.

Zganem se, ko zagledam sliko, o kteri sodi menih, da je moja; kajti dozdevala se mi je predovršena, da bi jo bil mogel prisoditi svoji nespretnosti. In povrh mi je bilo prejasno, da je skoro nemogoče, da izvrši oslabela roka tako delo. Kako naj bi bil izvršil jaz, dva dni brez jedi, Marijino sliko? Zagotavljal sem, da sem prihitel v brezupu na samostanska vrata, da nisem užil teden dnij poprej gorke jedi, da sem pozabil med slikanjem na prosjaško kosilo, — in da sem slikaje oslabel.

„Poglejte slikarjevo ime na podobi, morda rešite sami uganko!“ pravi naposled tovariš ter pokaže na slikarjev podpis.

Ozrem se še enkrat na podobo, opazujem podpis in priznati moram, da je pisava moja, a slika nerazumljiva dogodba.

Še nekaj dnij ostanem potem v samostanu, akoravno sem se že prvo jutro toliko okrepčal, da bi bil lahko zapustil bolniško postelj. V tem času se hočem prepričati sam o svoji sliki. Od jutra do večera slonim poleg svoje dovršene Marijine podobe ter se trudim narisati še jeden pot sliko, ki se mi je čudno posrečila na samostanskih vratih. Moj trud je bil zastonj. Godilo se mi je, kakor prejšnje dni. Kar sem izvršil dopoldne, uničil sem popoldne; kar sem narisal v pozni noči, bila mi je slaba poskušnja drugo jutro.

Med tem je prišel odločilni dan za mojo slikarsko usodo. S čim naj dokažem svojo slikarsko zmožnost za višjo šolo? Ker nisem imel drugega, poslal sem svojo, v naglici na samostanskih vratih izvršeno podobo za preskušnjo v višjo šolo na pregled.

Že drugi dan me pokliče ravnatelj ter mi naroči, da naj prerišem še jeden pot na primernejši papir podobo, kajti on sodi, da je dovršena.

„Še jedno podobo!“ vzkliknem jaz. To mi je nemogoče; poskušal sem že dneve in dneve, a brez uspeha.

Čudil se je ravnatelj mojemu govoru in me brez dvoma obsodil, da sem bolan na umu.

In bolan sem bil v istini, hudo bolan. Hitel sem nàzaj v samostan, kjer sem slikal prvo Marijino podobo, hudoval sem se, da so mi podtaknili sliko, ki ni moja, ter mi povzročili nečast, uničili pošteno moje ime.

Kaj se je godilo dalje z menoj, ne spominjam se več. Zbolel sem za vročinsko boleznijo in obležal v samostanski bolnišnici.“

Tako mi je priposedoval brat Evstahij. Videlo se mu je, da mu lajša srce priovedovanje iz svoje minulosti, ktero je nosil doslej skrito v svojih prsih.

„Poznejša moja ursoda vam je znana,“ nadaljuje zopet tovariš, kajti pozna večerna ura je naju zasačila v prijateljskem razgovoru.

„Ko sem ozdravel,“ pristavi črez nekoliko brat Evstahij, „ostal sem stalno v samostanu. Priljubila se mi je v bolezni njegova tihota in miroljubje, ktero sem iskal zastonj v svetu. Pozneje sem prosil, da se smem vrniti v domovino svojo. Tudi ta želja se mi je izpolnila. Le jedna sama mi ostane neizpolnjena. Trudim se že trideset let, da bi dovršil z barvami sliko, ktera se mi je posrečila nekdaj na samostanskih vratih, a tega ne učakam.

Kedar sodim, da je podoba dovršena, najdem zopet nekaj dnij pozneje, da ni primerna oni vzvišeni sliki, ktero naj predočuje, in znova pričnem delo svoje.

Vendar se mi dozdeva, da je to delo, ktero imam zdaj na stojalu, zadnje. Od dne do dne čutim, da pešajo moje moči, da se mi je utrudil čopič.“

Izgovorivši, odgrne brat Evstahij zagrinjalo na slikarskem stojalu. Ko občudujem na pol izvršeno Marijino podobo, pravi:

„Človeška roka je preslab, da primerno naslika najsvetjše bitje stvarjenja; s tem prepričanjem se tolažim in prosim vsak dan odpuščenja, da sem si upal slikati tako dolgo s preslabimi svojimi močmi kraljico nebes in zemlje.“

Milo se je storilo bratu Evstahiju pri teh besedah, in molčé me je spremjal potem po mračnem samostanskem hodniku proti izhodu, kajti slutil je morda, da je govoril resnico, in da se ne bodeva več videla na svetu. —

Bilo je kakih deset let pozneje.

Vračal sem se črez dolgo časa zopet v domovino. Na potu iz kolodvora v mesto sem srečal pogreb.

Razun dolge vrste mestnih ubožcev in menihov nekega samostana ni spremjal nihče mrliča. Pridružim se

pogrebcem, kajti zanimal me je nenavadni pogreb, in poprašati sem hotel pri tej priliki po samostanskem bratu Evstahiju.

„Ali ste poznali mrtveca, ki ga spremljate k večnemu počitku?“ pozvedujem med potom pri svojem tovarišu, sivolasem možu.

„Da bi ga ne bil poznal! Vprašajte dolgo vrsto siromakov, ki obžalujejo njegovo smrt, ali niso poznali brata Evstahija kakor svojega očeta, saj je delil vsak dan kosilo na samostanski porti.“

Govoril nisem dalje, a ostal sem med pogrebcji, da je zagrmela prst na krsto in zakrila mojega največjega dobrotnika in prijatelja izza mladih let; brata Evstahija. Nazaj gredé se pridružim menihu pogrebcu, kterege sem poznal že poprej.

Pripovedujem mu svoje žalostno naključje, ki me je privedlo k pogrebu dragega prijatelja.

„Da, nerazumljiva se mi dozdeva celo njegova nepričakovana smrt,“ pristavi menih in nadaljuje:

„Nihče bi ne bil sodil, da nas bode zapustil tako nedomna brat Evstahij. Povem vam, da ni nikdo mislil, da je resno bolan, akoravno je postajal zadnji čas vedno bolj molčeč in se je zapiral pogosto v svojo celico. In ondi je preživel po cele dni poleg slikarskega stojala. Slikal je svojo priljubljeno podobo nebeške kraljice, kakor da bi jo bil moral izgotoviti do natančno določenega časa.

In dovršil jo je v svojem zadnjem trenutku, kajti s slikarskim čopičem v roki smo ga našli pred dvema dnevoma mrtvega poleg izgotovljene Marijine podobe.

„Lepa smrt!“ vzdihnil je menih in si utrnil solzo v očesu. In jaz, kaj sem mislil jaz? Zavidal sem v istem trenutku srečnega brata Evstahija.

